

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ, МОТИВАЦІЇ, САМОЗДІЙСНЕННЯ ТА ВИГОРАННЯ ВИКЛАДАЧІВ

Т. Л. Савченко,

*молодший науковий співробітник,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

Наше дослідження проводилось у межах теми: «Психофізіологічні закономірності професійної життєстійкості фахівців соціономічних професій». Це професії типу «людина-людина», які передбачають постійну роботу з людьми та безпосереднє спілкування в процесі професійної діяльності.

Основні завдання дослідження: визначення особливостей життєстійкості, професійної мотивації, самоздійснення, самоефективності та вигорання викладачів. Отримані результати передбачається використати з метою науково обґрунтованої розробки системи загальних заходів, спрямованих на сприяння особистісно-професійному самоздійсненню викладачів та підвищенню рівня їхньої професійної життєстійкості.

Методи дослідження: 1) Опитувальник професійної життєстійкості; 2) Опитувальник професійного самоздійснення; 3) Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема; 4) Методика «Вивчення задоволеності своєю професією та роботою»; 5) «Мотивація професійної діяльності» (методика К. Замфір у модифікації А. Реана); 6) Модифікація опитувальника на професійне «вигорання» та деформацію – МВІ.

Дослідження проводилося у жовтні-листопаді 2019 року з використанням діагностичного сайту лабораторії вікової психофізіології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України <http://prof-diagnost.org>, стосується життєстійкості викладачів ДВНЗ «Київське вище професійне училище технологій та дизайну одягу». У дослідженні взяли участь 35 осіб.

Як видно з Таблиці 1, середній рівень життєстійкості мають 42,0% викладачів. Вищий за середній – 55,0% і високий – 3,0%.

Як бачимо, 55,0% викладачів мають вищий за середній рівень життєстійкості, а це означає – високий рівень володіння собою в складних, кризових, екстремальних, конфліктних ситуаціях та в ситуаціях життєвих випробувань і блокування задоволення основних потреб, що означає:

- прояв життєвої витривалості;
- володіння вмінням долати життєві труднощі, не втрачаючи за будь-яких обставин контролю над собою та перебігом свого життя, зберігаючи творчий характер, керування життєвим шляхом;
- залучення у взаємодію з навколишнім світом, контролю та керуванні життєвими подіями;
- позитивне оцінювання себе і своєї майбутньої професійної діяльності;
- володіння самоконтролем;

- готовність йти на ризик;
- здатність протистояти чужому негативному впливові;
- внутрішню налаштованість у всіх життєвих ситуаціях творити добро, любов, свободу і відповідальність та боротися зі злом.

І головне, усі ці складові свідомо здійснюються фахівцем на основі вчасно зроблених життєвих виборів, що й обумовлює ефективність його професійної діяльності.

Таблиця 1

Розподіл викладачів (n = 35) за рівнем професійної життєстійкості

№ з/п	Рівень професійної життєстійкості	Бали	Кількість у %
1.	Низький	0 - 19	-
2.	Нижчий від середнього	20 - 38	-
3.	Середній	39 - 57	42,0
4.	Вищий за середній	58 - 76	55,0
5.	Високий	77 - 96	3,0

Як видно з Таблиці 2, нами було виділено вісім показників професійної життєстійкості викладачів. Серед них: загальний рівень професійної життєстійкості; рівень професійної включеності; рівень професійного контролю; рівень професійного прийняття ризику; рівень емоційного компоненту; рівень мотиваційного компоненту; рівень соціального компоненту; рівень професійного компоненту.

Таблиця 2

Середні значення показників професійної життєстійкості викладачів

№ з/п	Показники	Діапазон показників	Середнє значення
1.	Загальний рівень проф. життєстійкості	0 - 96	59,2
2.	Рівень професійної включеності	0 - 32	19,1
3.	Рівень професійного контролю	0 - 32	20,8
4.	Рівень професійного прийняття ризику	0 - 32	19,4
5.	Рівень емоційного компоненту	0 - 24	14,8
6.	Рівень мотиваційного компоненту	0 - 24	15,9
7.	Рівень соціального компоненту	0 - 24	14,1
8.	Рівень професійного компоненту	0 - 24	14,4

Усі показники професійної життєстійкості, за невеликим винятком, позитивно корелюють між собою (див. Табл. 3).

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки показників професійної життєстійкості викладачів

№з/п	Показники	1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Загальний рівень професійної життєстійкості	1	,766**	,638**	,802**	,665**	,788**	,710**	,673**
2.	Рівень професійної включеності	,766**	1	,233	,571**	,540**	,643**	,583**	,409*
3.	Рівень професійного контролю	,638**	,233	1	,146	,215	,480**	,506**	,630**
4.	Рівень професійного прийняття ризику	,802**	,571**	,146	1	,701**	,627**	,494**	,430*
5.	Рівень емоційного комп. проф. життєстійкості	,665**	,540**	,215	,701**	1	,439*	,235	,133
6.	Рівень мотивац. комп. проф. життєстійкості	,788**	,643**	,480**	,627**	,439*	1	,424*	,414*
7.	Рівень соціального комп. проф. життєстійкості	,710**	,583**	,506**	,494**	,235	,424*	1	,384*
8.	Рівень професійн. комп. проф. життєстійкості	,673**	,409*	,630**	,430*	,133	,414*	,384*	1

Примітки: * – кореляція достовірна на рівні $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$.

Також було проведено дослідження зв'язку між показниками професійної життєстійкості викладачів з узагальненими показниками професійного самоздійснення, а саме: загальним рівнем професійного самоздійснення фахівця; рівнем внутрішньопрофесійного самоздійснення; рівнем зовнішньопрофесійного самоздійснення.

Як видно з таблиці 4, загальний рівень професійного самоздійснення фахівця, напряду корелює з рівнем професійної включеності ($p \leq 0,05$), рівнем професійного прийняття ризику ($p \leq 0,05$), рівнем емоційного компоненту професійної життєстійкості ($p \leq 0,05$).

Рівень внутрішньопрофесійного самоздійснення прямо корелює з рівнем професійного прийняття ризику ($p \leq 0,01$), рівнем емоційного компоненту професійної життєстійкості ($p \leq 0,05$); рівнем мотиваційного компоненту професійної життєстійкості ($p \leq 0,05$).

Рівень зовнішньопрофесійного самоздійснення прямо корелює з рівнем професійної включеності ($p \leq 0,05$).

Таблиця 4

Кореляційні зв'язки показників професійної життєстійкості викладачів з узагальненими показниками професійного самоздійснення

Показники професійної життєстійкості	1	2	3
Загальний рівень професійної життєстійкості	,243	,248	,200
Рівень професійної включеності	,417*	,350	,433*
Рівень професійного контролю	-,265	-,249	-,244
Рівень професійного прийняття ризику	,429*	,469**	,318
Рівень емоційного компоненту професійної життєстійкості	,391*	,431*	,284
Рівень мотиваційного компоненту професійної життєстійкості	,332	,373*	,234
Рівень соціального компоненту професійної життєстійкості	,038	-,065	,154
Рівень професійного компоненту професійної життєстійкості	-,080	-,047	-,107

Примітки: * – кореляція достовірна на рівні $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$. 1 – загальний рівень професійного самоздійснення фахівця; 2 – рівень внутрішньопрофесійного самоздійснення; 3 – рівень зовнішньопрофесійного самоздійснення.

Взагалі за результатами проведеного дослідження нами було зроблено наступні висновки:

1. Переважна більшість викладачів мають середній або вищий за середній рівень професійної життєстійкості. З трьох складових професійної життєстійкості більшу вираженість має рівень професійного контролю, а з чотирьох компонентів – рівень мотиваційного компонента.
2. Близько половини викладачів мають середній рівень професійного самоздійснення, і приблизно третина з них – вищий за середній та високий. Наявний баланс між зовнішньопрофесійним і внутрішньопрофесійним самоздійсненням.
3. У переважній більшості викладачів (70,0%) наявний належний рівень професійної самоефективності – вищий за середній та високий.
4. Практично всі досліджувані викладачі (92,0%) у більшій чи меншій мірі задоволені своєю професійною діяльністю. Лише 8,0% з них мають певний (низький) ступінь незадоволеності.
5. Менше чверті досліджуваних (23,0%) мають рівень внутрішньої професійної мотивації низький або нижчий від середнього.
6. Близько 40,0% викладачів мають певні прояви професійного «вигорання» та деформації (від середнього рівня і вище). При цьому найвираженішою є така складова вигорання, як «емоційне виснаження».
7. Загалом, отримані результати є досить типовими для колективів різних сфер педагогічної діяльності (рівнів освіти), що склалися вже давно і є відносно стійкими. Яскраво виражених «сигналів тривоги», що потребували б нагального реагування, не спостерігається. Однак доцільною була б планомірна робота з метою удосконалення/корекції певних особистісно-професійних якостей та підвищення рівня професійної життєстійкості викладачів.

8. Найбільшої уваги має потребувати профілактика професійного «вигорання», оскільки близько 40,0 % досліджуваних викладачів мають певні його прояви. Також слід шукати резерви щодо індивідуального підвищення рівня професійних самоздійснення та самоефективності викладачів, позаяк у 20,0%-30,0% він є недостатнім. Спрямовані на це заходи спроможні також сприяти підвищенню у викладачів рівня професійної життєстійкості, мотивації та задоволеності своєю роботою.

СПРИЙНЯТТЯ Й ОЦІНКА ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ В ПЕРІОД ГЕРОНТОГЕНЕЗУ

М. Л. Смульсон,

*дійсний член НАПН України,
доктор психологічних наук, професор,
завідувачка лабораторії сучасних інформаційних
технологій навчання,*

І. Г. Коваленко-Кобилянська,

*кандидат психологічних наук, провідний науковий
співробітник лабораторії сучасних інформаційних
технологій навчання,*

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

У період геронтогенезу, поряд з іншими напрямками аналізу власного минулого, сучасного, майбутнього, людина похилого віку сприймає й осмислює свій життєвий шлях, аналізує особистий досвід. Роздуми над подіями минулого, їх сприйняття, осмислення й інтерпретація, а також супутні переживання, є непростими, а інколи й болючими, а вектор оцінки певною мірою впливає на загальний стан психічного і соматичного здоров'я літньої людини. Адекватний аналіз і оцінка життєвого шляху потребує серйозної інтелектуальної обробки і досить високого рівня суб'єктності, тому ми розглядаємо сприйняття власного життєвого шляху людиною як результат її суб'єктності та суб'єктивності. Можна вважати, що таке сприйняття є зовнішнім відображенням інтелектуальної діяльності і експліцитується, зокрема, за допомогою поведінки та відповідних автонаративів (оповідей людини про своє життя).

Нами показано раніше, що особистий досвід людини, який вона отримує упродовж життя, з одного боку, відображає її життєвий шлях, з іншого, проходить інтелектуальну обробку (зокрема, відображення, усвідомлення, закарбування та інтерпретацію), набуває форми ментальної (тобто розумової) моделі світу й експліцитується як автонаратив (див. більш докладно Смульсон, 2009). Ментальна модель старої людини у такому контексті розглядається як продукт роботи кристалізованого інтелекту, в якому активно